

Dávid Gyula

BAJOR ANDOR ESETEI
A „HARAGOS KÁDERESEKKEL”

Bajor Andor a Stanik István által 1984-ben készített (de csak 1990-ben, a *Kelet-Nyugatban* megjelent) interjúbán, az egyik kérdésre válaszolva, említést tesz a Hatalommal való „afféiról”, amelyek számára rövidebb-hosszabb letiltással („adminisztratív úton” való felelősségre vonással) jártak. Három írásról van szó: ezek közül kettő annak idején meg is jelent, a harmadik nyomát csak a *Napsugár*ból kitépett lapszám nyoma, s a – talán mementóként félretett – levonat őrzi.

Talán nem lesz haszontalan a történeteket és azok ideológia-politikai hátterét feleleveníteni.

Dátum szerinti sorrendben az első, *A húsvéti nyúl* című, „inkább tragikus, mint komikus vallomás”, az *Igaz Szó* 1957. júniusi számában jelent meg. Amikor az esetet Bajor, pontosan 40 év múlva felidézte, hozzátette: „...rosszakaróim nem elsősorban nekem akartak ártani, hanem egy főszerkesztőnek, egy szerkesztőségnek. A húsvéti nyúl esetében, tudomásom volt arról, hogy az *Igaz Szó* és szerkesztője ellen irányult a feljelentés.”

Ezt az állítást ma már sem pro, sem contra nem tudjuk dokumentálni. A novellát ma újraolvasva, annak egyetlen félmondatát érezhetjük szövegszerűségében is olyannak, mint amely az Illetékes Elvtársak akcióba lépését kiválthatta, megjelenése után azonban valahol valaki az egész írást a nem sokkal azelőtt letartóztatott Páskándi Gézára utaló kulcsnovellának minősítette. Páskándi hadbíróági tárgyalása ugyanis épp egy hónappal a novella megjelenése előtt, 1957 májusában zajlott, a hat évet kimondó ítélet pedig, első fokon, június 12-én hangzott el. Az írás különben ma is így él a kortársak tudatában, Páskándi letartóztatása és elítélése pedig mint „figyelmeztetés”, amit a Hatalom az 56-os magyar forradalom tavaszán igencsak renitens fiatal íróknak szánt.

Az inkriminált félmondat ott van mindjárt a novella első bekezdésének végén, amikor a címben említett húsvéti nyúl, amelynek gondtalan

ugrándozása a gyerekek számára oly nagy öröm volt, reggelre eltűnik, s a helyén, a ketrechen egy tyúkot találnak, amelyik ott „gubbasztott a vizesbádóg mellett úgy, mint akinek éppen most tárgyalják kegyelmi folyamodványát”.

A novella egyébként az első közlése óta egyetlen Bajor-kötetben jelent meg, a budapesti Magvető Kiadónál, a *Lelkek és pasasok* című kötetben, amelynek sugalmazója – talán ez is az írás történetéhez tartozik – Bajor egykori szerkesztő-munkatársa, az 1956-os magyar forradalom leverését követő megtorlás-hullámban az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadótól rövid úton eltávolított, s Páskándi baráti köréhez tartozó Keresztesi Éva volt (a kötet megjelenésekor már a Magvető szerkesztője).

Persze az sem kizárt, hogy ezt az értelmezést Bajor is vállalta, de 1984-ben, amikor a Stanik-interjú készült, nem akarta ezt a vonatkozást exponálni, annál is inkább, mert Páskándi Géza akkor már rég Magyarországon élt, s mint ilyennek, a nevét az akkori sajtó-rendelkezők értelmében le sem lehetett volna írni.

De – mindenféle körbemagyarázás helyett – iktassuk ide a szóban forgó novellát:

A HÚSVÉTI NYÚL

Ez akkor történt, amikor Véberék levágták és megették a húsvéti nyulat. Előző napon még sikongva csodáltuk a nyúl kékesszürke bundáját, okos, villogó szemét, és reggelre már nem volt a ketrechen a húsvéti nyúl, mert lelke a magasságba röppent, mint a pacsirta. Hét napig tartózkodott a tyűkketrechen ez a nemes lélek, vígan ugrándozott a farácsok mögött, a pöttöm siralomházban, s időnként azt is hallottuk mi gyermekek, hogy este, kapuzárás után, énekbe önti nemes keblének bánatát. Már az első órában, amikor az udvarunkra érkezett, mindenki tudta róla, hogy ő a húsvéti nyúl. Ezt maga a házmester is kijelentette, és az álnok Véber úr is többször hangoztatta a tényt. És mégis, reggel már nem volt a baromfióiban, hanem egy tyúk gubbasztott a vizesbádóg mellett úgy, mint akinek éppen most tárgyalják kegyelmi folyamodványát.

Először eltakartam arcomat, és iszonyodva fordultam a kapu felé, de a gatzett cinkosai, a pilátusképű felnőttek ötlöni-hatolni kezdtek, és megmagyarázták, hogy a húsvéti nyúl piros tojást festeni ment. Talán el is hittem volna ezt a körmönfont hazugságot, ha nem hozott volna a szél húsvéti nyúlpaprikás szagot Véberék konyhája felől. Gyanús volt az is, hogy Véberék

konyhája előtt, szegre akasztva, ott lógott a kéesszürke bunda, jóllehet a húsvéti nyúl immáron nem volt benne többé. De különben is, ha a nyúl csakugyan tojást fest, miért nem festi az udvaron, a szemünk előtt? Miért félne tőlünk akkor, amikor éppen nekünk festi a tojást?

Úgy tettem, mintha nem látnám a kiakasztott bundát, és nem érezném a nyúlpaprikás szagot. Sőt, színlelt nyugalommal bólintottam a tojásfestésre vonatkozó lehetőségekre, pedig a szívemben nőni kezdett a bánat, amiért megtörtént ez a szörnyűség, és amiért a húsvéti nyúl nem fest többé tojást nekem, legfennebb sziporkázó csillagokat.

Lehajtott fejjel botorkáltam ki a kapun, olyan szomorúan, mint a három árva, és bámultam az utca macskaköveit. Szekér nyikorgott elő a szódavízgyárból, ládába rakott szódásüvegekkel, melyek savanyú cseppeket sírtak minden döccenésre. A kocsis kipirult arccal ült a bakon, és vagy nem tudott, vagy nem akart tudni a húsvéti nyúl több mint különös eltűnéséről, mert vidáman fütyörészett, és cinkosan visszamosolygott reá az áprilisi ég.

Hátratettem a kezemet, és a gesztenyefák elé bandukoltam, akik mindig megértik a férfiúi szív igazi bánatát. Magamban már két napja sejtettem, hogy történni fog valami rettenetes a húsvéti nyúllal. Véber úr gyanúsán sokszor forgolódott a ketrec körül, és a nyúl bundáját többször megtapogatta. Könyörögtem összetett kézzel, kértem az álnok Véber urat, hogy a nyulat ne bántsa, ne verje, ne kínozza meg. És Véber úr szavát is adta, ünnepélyesen megígérte, hogy nem veri meg. De vajon nem esküdött meg a király is Hunyadi Lászlónak?

Azóta tudtam, hogy titokban készül valami rettenetes, amióta sintérek rohantak végig az utcán, szörnyeteg rudakkal, és elfogták a legszelídebb kiskutyát is. Hiába vinnyogtak a kutyák, szegények, hiába menekültek az utcasarkok vagy kapuk felé, az általuk megszentelt helyekre, lecsapott reájuk a rúd, és pillanatok múlva ott énekelték ők is vonító hattyúdalukat a veszni indulók kórusában. Kifehéřült arccal néztem a menetet, és megérlelőđött bennem az elhatározás: az első sintért parittyával lelövöm, ha be találna jönni, és kergetni a nyulat.

Délután folytatódott a rémület, a közeli kocsmában szódásüveggel leütötték magát a mindenkinek szerencsét hozó kéményseprőt is: hallgattam, amikor jajgatott, hogy szerencsétlenné tették egész életére.

És most mégis cipelik újra a szódásüvegeket, fütyölve viszi a kocsis, mégis süt a nap, és az egész világ úgy viselkedik, mintha a húsvéti nyúllal nem

történt volna meg az a szörnyűség a paprikásfazékban, hanem csakugyan a tojásokat festené!

Ott ácsorogtam a fényesen rügyező gesztenyefák alatt, lassan edződő lélekkel, és arra gondoltam, hogy mindez – ahogy a felnőttek mondják – „nem történhetett másként”. „A húsvéti nyúl nem való volt erre a földre.” Sokszor hallottam a szavakat, bár egész pontosan nem voltam tisztában az értelmükkel. Tudtam, hogy olyankor mondja az ember, amikor valami nagyon nagy disznóság történt, de nem akar botrányt csinálni belőle, vagy valami nyilvánvaló gonosszágról akarja elterelni a figyelmet. Ezt mondja mindig a kötényes ember is, amikor megöli a kisbárányt. Megfogja, leteperi, elvágja a torkát, azután megtörli a kezét, és azt mondja: ez nem történhetett másképp, a kisbárány nem volt erre a világra való. De a fene egye meg, ő talán erre a világra való a rettenetes késével? Neki szabad rondaságot csinálni a gyönyörű földön?

El voltam keseredve.

Most oda kellene menni a konyhába, és kiragadni a rotyogó paprikást a bűnös kezekből. Gyolcsba kellene takarni, és könnyhullatások közepette elásni a virággruppba a drága csontokat. És ki kellene tépni az udvarról a salátát, a sok utálatos veteményt, és virágot ültetni mindenhova, körös-körül! És az sem ártana, ha a kötényes ember levágná Véber urat. Azt mondaná a kötényes ember Véber úrnak: Sajnálom, nem történhetett másként. Most van szükség, kedves Véber úr, szívderüre és erős férfikebelre. Azután nyissz! – kedves Véber úr, ön nem volt erre a világra való.

Megálltam.

Ez azért nem jó. Véber úr levágása nem történne a húsvéti nyúl szája íze szerint. A nyúl megkegyelmezne Véber úrnak, mert egy ilyen nyúl legalább tízszer jobb ember Véber úrnál.

Kínzott a lelkiismeret.

Vajon mit gondolhatott rólam a húsvéti nyúl, amikor látta, hogy benne hagyom a pácban? Hogyan kiáltozhatott segítségért hozzám, mikor látta hűtlenségemet, hogyan esedezett a hajnali éghöz?

Már-már megint fölindultam, és belehecceltem magam a reménytelen históriába, amikor megláttam, hogy egy nagyobbacska, behasított szájú fiú zsebre tett kézzel figyelő vívódásomat.

A nyúl halálához méltóan kell viselkednem – állapítottam meg magamban –, különben még kinevet ez a borzas fiatalember. Ugyanakkor, hogy az ügyet magamban végképp lezárjam, azt mondtam félhangosan: akkor

hát szervusz, te húsvéti nyúl! – így akartam örökre elbúcsúzni a szegény, megtisztult, szürke bundás lélektől.

Félhangosan mondtam, mint a színész, aki a kakasülőhöz szól, de úgy, hogy a mellette fülelő orgyilkos meg ne hallja.

Ez a kijelentés – ma már világosan látom – nem a megfelelő helyen és időben hangzott el. A borzas fiatalember kihúzta zsebéből a markát, elélem lépett, és inkább szakértő közönnyel, mint haraggal nyakon ütött.

– Majd adok én neked nyulat! – kiáltotta. – Úgy, hogy megemlegeted!

– De a húsvéti nyúl! – makogtam.

– Kuss! – rikoltotta. – Ha nem fogod be a szádat, úgy elraklak, hogy ott fogsz majd sírni, ahol senki se lát!

Meglődített, és továbbindult fütyörészve.

Én zavartan és megszégyenülve támoltyogtam el a gesztenyefától. Próbáltam elcsitítani a keserűséget, azt mondogattam, hogy ennek így kellett történnie, nem lehetett másként, és szívderűvel, férfihoz méltó kebellet kell a dolgokat elviselni. De közben ordítottam, hadonásztam, bömböltem, és a könnyem patakozott. Nekitámaszkodtam a kerítésnek, és zokogtam, meg-megrázva a deszkát.

Nemsokára kijött a házmester, és rettentő markát mutogatva, remegő bajusszal szólott reám:

– Eriggy innen, kölyök, mit kell neked pont a mi kerítésünk tetején bógni? Itt nem szabad!

Hát ha nem szabad, akkor nem szabad. Tudok én sírni a járdán is, elbújva a macskakövek között, ha kell, sírhatok dombok tetején vagy határtalan mezőkön.

Elindultam vaktában, azután nekitámaszkodtam egy fának. Csukladozva panaszkodtam, hogy miféle gonoszságok történnek, hogy ezért az ártatlant pofozzák meg, és még sírni se engedik miatta.

Egyszer csak megint megfogta a vállamat valaki. Nyakkendős, fényesre borotvált úr báméskodott reám.

– Miért nem hagyod békén azt a fát! Mit sírsz, te gyerek?

Hogy mit sírok? Ó, te megokosodott felnőtt! Hát nem látod, hogy könnyeket sírok? Azt hiszed, hivatalt sírok, mint te? Aranyat sírok, mint te? Ti sírtok pénzt, mint a csudálatos számár, én csak könnyeket tudok sírni.

Továbbindultam botorkálva, és zokogtam, amiért sírni se hagyják nyugodtan az embert.

Egy szép arcú leány anyáskodva szólott reám.

– Ugyan miért sírsz, fiú?

Még hogy miért sírok! Hát mit mondhat egy komoly, meggondolt, zokogó ember? Hogy azért sírok, mert mikor én még erős leszek, te, szépség, talán már nem leszel? Ó, boldogok a leányok, mert könnyen tudnak sírni. Sírnak színes üvegek miatt, sírnak selymek és vásznak miatt. Sírnak, ha megbábják a hajukat. És sírnak, ha nem cibálják meg a hajukat.

Sírjatok hát, leányok, mert szépek vagytok, ha szépen sírtok! De miért sírok én?

Továbbindultam kétségbeesve. Miért? Miért van ez így? Ha sír az ember, miért kell közben a könnyeit is magyaráznia?

Valami aktatáskás, hivatalos ember fogott meg. Megnézett, mint a csudabogarat, azután reám ripakodott gorombán.

– Ha nem röhögsz, elnászpángollak!

Majdnem elnevettem magam szörnyű keserűségemben.

Jaj, de buta ember vagy te, bácsi! Hát azt hiszed, lehet engem ökölrel vigyorgásra kényszeríteni? Ha megütsz, hogy sírjak, nevetni fogok én, de ha megversz, hogy nevessek, csakazértis sírok. Mert nem neked nevetek, és nem neked sírok, hanem magamnak; a sintérnek, a vinnyogó kutyáknak, bárányok vérének, a kötényes ember késének, a húsvéti nyúl bundájának és mindenkinek, aki hallgat és nem hallgatja.

Botladozva indultam tovább, múlthatatlan keserűséggel. Amikor be akartam fordulni, hogy nyugodtan sírhassak a másik utcában, hirtelen észrevettem a tanítomat. Szigorú volt most is. Komoran jött: fekete kalapban, mint az igazság. Hát még ez hiányzott nekem! Ez a szomorú találkozás evvel a Kyrenei Simonnal! Pont neki kell engem látnia a végső romlás küszöbén. A falhoz lapultam, és úgy döntöttem, hogy én most eltűnök, világgá megyek, elroppenek, mint a húsvéti nyúl. De közben állottam, moccanás nélkül, mintha a ház falához tartoznék.

Szipogva köszöntem, ő reám nézett, bólintott, megsimogatta a fejemet, és csak annyit mondott nagyon szelíden:

– Sírjál csak, fiam!

Ő mondta, aki még azt sem tudta elviselni, ha a pad alatt nagyon halkan csámcsogott az ember. Nem kérdezett, nem faggatott, pedig máskülönben még a legapróbb törtszámok is szenvedélyesen érdekelték, és folyton kerestette a térképen a naponta elvesző hegyeket és folyókat. Azt mondta:

– Sírjál csak, fiam!

Amire én megtöröltem a szememet, és azt válaszoltam, hogy dehogyis sírok én! Mert akkor mégis van remény? Hátha mindenki jó lesz, hátha mindenki simogatni akar ezután, és a nyúl, igen, a húsvéti nyúl is megjön, festeni a tojásokat?

Dehogyis sírok, hisz éppen mosolygok, sőt, kacagok boldogan és féktelenül, mert emberi jogom van sírni!

*

A másik eset következményeiben már sokkal súlyosabbnak bizonyult a Hatalom illetékesei szemében, háttere és összefüggései tekintetében pedig több mint félszáz esztendő távolából feleleveníti az 1956-ot követő romániai megtorlások egész légkörét, és főképpen azt az ideológiai visszarendeződést, amellyel – ezzel a satírával – Bajor is szembement. Ezeknek az összefüggéseknek az ismeretében kétségtelen, hogy az *Utunk* 1958. május 15-i számában megjelent *Szunyogh elvtárs és a haragos káderek* szerzőjének meghurcolása „példának okáért”, elretentésül szolgált a Sztálin halálát követő évek „olvadás”-ában a merev pártirányítás gúzsából kiszabadulni akaró szellem hazai szereplői számára, akiknek sorába akkor Bajor is tartozott.

Az írás előtörténetéhez először talán nem árt felidézni a Sztálin halálát követő „olvadás” éveit, amikor az irodalom párt-irányításának nyűgéből kibontakozóban felszabadító (és a kultúrában „tevékenykedő” párt-kádereket nyilván elbizonytalanító) hatással volt G. M. Malenkovnak az SzK(b)P XIX. Kongresszusán elhangzott előadói beszéde, amelyben többek között ilyenek hangzottak el: *„A mi szovjet szépirodalmunkból, dramaturgiánkból még mindig hiányoznak az olyanfajta művészeti alkotások, mint a satíra. Helytelen lenne úgy vélekedni, hogy a mi szovjet valóságunk nem nyújt anyagot a satírához. Szovjet gogolyokra és scsedrínerekre van szükségünk, akik a satíra tüzével égetnék ki az életből mindazt, ami negatív, ami rothadt, ami elhalt, mindazt, ami fékezi a haladást.”* És: *„Szovjet irodalmunknak és művészetünknek bátran rá kell mutatnia az élet ellentmondásaira és konfliktusaira, tudnia kell bánni a kritika fegyverével, mint a hatásos nevelőeszközök egyikével.”*

Magam is tagja voltam akkoriban az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Földes László-vezényelte kolozsvári szerkesztőségének, s személyes emlékekre támaszkodva tanusíthatom, hogy Bajor első kötete, a *Kerek pereg* 1955-ben ennek a Malenkov-beszéddel is jelzett légkörnek

köszönhette megjelenését. És ebben a légkörben születtek meg aztán azok a satírái is, amelyek az *Utunkban* 1956 márciusa és szeptembere között sorra megjelentek (*Kezdetben vala a szempont, Hogyan félemlített meg egy önkényeskedő trafikos több magasrangú kádert?, Tilalomfa, A hasbarúgást helytelenítem, Hogyan kell szakszerűen rágalmazni*), s amelyek a *Szunyogh elvtárs...*-nak is közvetlen előzményei.

Ezek az írások már akkor, 1956 tavaszán–nyarán is a hivatalos szervek kifogása alá estek: egy 1956. február 27-én, a Kolozsvár Tartományi Pártbizottság által készített referátum a bizonyíték erre (címe: *Referat despre conținutul ideologic al creațiilor literare a scriitorilor tineri și a orientării lor politice și ideologice – Jelentés a fiatal írók alkotásainak ideológiai tartalmáról és politikai-ideológiai orientációjukról*. In Andreescu–Nastasă–Varga: *Mărturii documentare... 1956–1964*. Cluj, 2003. 102.), amelyben a megemlített tizenöt fiatal író közt Bajor Andor neve is ott szerepel, mint aki „a satíra műfajában alkotó tehetséges fiatal”, de a jelentés készítője az ő esetében, mint „negativista” jelenséget azt is szóvá teszi, hogy írásaiban „...a bürokratizmus, a demagógia bírálata mindig az egyszerű ember pozíciójából szólal meg, és azok felé irányul, akik felelős pozíciót töltenek be az állami és pártapparátusban. [Bajor] Nem érti, hogy a hatalom ma a dolgozók kezében van, s a vezetők a nép érdekeit védik. Satírája csak ritkán irányul a tolvajok, a sikkasztók ellen.”

A *Szunyogh elvtárs...* 1958-as története tehát nem előzmény nélküli. A részletek azonban csak mára állnak össze az egykorú sajtóból, az 1989-es változás után előkerült pártdokumentumokból, s nem utolsósorban az eseményeket évtizedekkel később felelevenítő Szabó Gyula *Képek a kutyaszorítóból* című könyvéből. Mindezek ismeretében talán nem túlzás azt mondanunk, hogy Bajor 1958-as meghurcolása ugyanolyan figyelmeztetés volt a renitens fiatalok felé, mint Páskándi Géza egy évvel korábbi letartóztatása és elítélése – s ebben az összefüggésben A *húsvéti nyúl* és a „haragos káderek” története igencsak összetartozik.

„1957 utolsó hónapjaiban-heteiben – amint azt Szabó Gyula visszaidézi – a legkeményebben lehetett érezni azt a 'vonalat' az egész 'táborban', hogy a 'kétfrontos harcban' a revizionizmust, az opportunizmust, a liberalizmust, a negativizmust stb. nyilvánították 'fő veszélynek' és ennek megfelelően az irodalompolitika is visszamerevedett a dogmatizmusba...” (I. m. I. 399.)

Nem véletlen, hogy ezek a fogalmak a Bajor-szatíra körüli eseményekben szó szerint is visszakísértének, akárcsak azokban a kritikákban, amelyeknek ugyanebben az időben a céltáblája Székely János néhány verse, majd *A Gondos atyafiság* második kötete, később – a Bajor-szatíra kipécézésében is (enyhén szólva) érintett – Földes László.

De lássuk magát a szöveget:

SZUNYOGH ELVTÁRS ÉS A HARAGOS KÁDERESEK

Szombat délután egy cingár, ijedtképű ember jelentkezett a bóbiskoló portásnál, s ötlöve-hatolva aziránt érdeklődött, hogy nem lehetne-e Jakab elvtárssal, a káderessel beszélni. A portás megigazította összedrótozott szemüvegét, amely alvás közben a homlokára csúszott, és szürke sasszemével megtartotta a szükséges vesevizsgálatot.

A jövevény ábrázatán nem látszott semmiféle rossz szándék. Igénytelen emberke volt, ócska utazóbőröndöt cipelt, mint aki most érkezett vidékről.

– A káderes elvtárssal – felelte a portás szigorúan – most nem lehet beszélni. Nincs hivatalos idő, s ezenkívül gyűlésben van. Késő estig szokott ilyenkor gyűlésezni.

Ennek a hírnek a jövevény szemmel láthatóan megörvendett.

– Megvárom az előszobájában – magyarázta –, hátha kijön szünetre. Csak két mondatot akarok mondani: egy perc az egész.

A portás erre nem szólt semmit, hanem elővette az újságot, amelyikbe az imént belealudt, s tovább kezdte böngészni. Az idegen pedig tanácstalanul álldogált egy darabig, majd hirtelen elhatározással megindult a sötétedő folyosón. Magában pedig elismételte a jól átgondolt szöveget, amellyel fölvilágosítja Jakab elvtársat arról, hogy ő, Szunyogh Béla elvtárs sohasem volt ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján. Ezt fogja mondani:

„Kedves Jakab elvtárs, jól tudjuk, hogy a legértékesebb tőke: a káder. Éppen ezért nagyon csudálkozom, amiért Jakab elvtárs most az én előléptetésemről dönt igenlegesen vagy nemlegesen, s még csak meg sem kérdezi tőlem, hogy voltam-e ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján. Csudálkozom ezen, kedves Jakab elvtárs, igen-igen csudálkozom. De én megbocsájtok Önnek, mert mikor az imperializmus a kardját csörteti, akkor nincs helye közöttünk személyi torzsalkodásnak.”

Szunyogh Béla elvtárs közben hangokat hallott az egyik ajtó mögül, s rövid tusakodás után lenyomta a kilincset. A félhomályban tapogatózva le akart ülni egy székre a káderes előszobájában, de meglepetten látta, hogy

a székre egy söprű van reáfektetve. Nem merte a söprűt levenni, inkább egy másik széket keresett, de azon meg egy másik söprű volt, s rövid idő alatt meggyőződött arról, hogy a káderes az előszobát söprűkkel rakta teli. Ebben valami baljóslatú előjelet sejtett Szunyogh elvtárs, de úgy vélte, nem tanácsos a söprűket lerakni a székről, még kevésbé eredetüket kutatni. Ezért inkább letette a sarokba a kofferét, és arra telepedett. Érezte, ez a legkevésbé hivalkodó hely, s evvel az állásfoglalással is bizonyíthatja, hogy ő egy szerény, de igen értékes csavar, aki sohasem volt ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján.

Csendesen üldögélt, s szeme sarkából az ajtót figyelte. Ijedten eszmélt reá, hogy tulajdonképpen hallgatózik. Bent folyt a gyűlés, a káderek gyűlése, és a belső hangzavarból csak mondatfoszlányokat kapott el. Hallotta időnként, hogy valaki – valószínűleg a főkáderes – ráütött az asztalra hatalmas öklével.

– Tovább, tovább! – kiáltotta a főkáderes ellentmondást nem tűrő hangon. Erre ismét hangzavar keletkezett, mígnem valaki – feltételezhetően a másodkáderes – forradalmi keménységgel belemennydörgött a zűrzavarba:

– Kivágok húszat!

Erre a vérszomjas kiáltásra a harmadkáderes vészjósló hahotája volt a válasz:

– Én meg kivágtam negyvenet! – kiáltotta nekibőszülve.

Szunyogh Béla halántéka rettenetesen lüktetett. Megragadta a koffert, de a rémülettől nem tudott mozdulni. Azt sejtette, hogy az intézmény most számolja föl vidéki kirendeltségét, s bent a tisztviselők sorsát vitatják. Hirtelen a másodkáderes kemény, forradalmi hangja egy nevet kiáltott, Szunyogh Béla kollegájának nevét, kinek köztudomásúan rosszul állott a szénája.

Erre a harmadkáderes dühösen az asztalra sújtott öklével, a többség pedig vészjóslóan fölmorajlott. Szunyogh Béla rémülten és minden erejét megfeszítve figyelt, mert tudni akarta, mi lesz a sorsa szerencsétlen barátjának.

Király elvtárs egy ízben valóban visszautasította, hogy a szakszervezetben előadást tartson „A kolorádó bogár a múltban és jelenben” címmel. S ezt rossznéven vették tőle egyesek, sőt ő maga, Szunyogh Béla is megkritizálta egy nagygyűlés keretében. Kijelentette, hogy „Király elvtárs lebecsüli a kolorádó bogár elleni harc jelentőségét, rést üt a barikád falán, amelyen keresztül vizet hajt Csangkaisek, Franco tábornok és társaik malmára.”

Legfőképpen pedig azért érdekelte Király elvtárs sorsa, mert róla soha senki sem állította, hogy ejtőernyős főhadnagy volt Színérváralján.

Hirtelen a fő-főkáderes kiáltott közbe ellentmondást nem tűrő, gúnyos hangon:

– Szóval Király? Király? Nézzük csak meg azt a Királyt! – S ebben a pillanatban lesújtott az iszonyú ököl, oly erővel, hogy az asztalnak is el kellett volna hasadnia, ha nem lett volna fölvéve a káderosztály leltárába.

Majd ismét a fő-főkáderes hangját lehetett hallani, amint kárörömmel kimondta a végső szentenciát:

– Meghalt, mert szeretett!

S még annyit tett hozzá:

– A dáma volt a veszte...

Szunyogh Bélának nem volt ereje, hogy felálljon és távozzék. Királynak, úgy látszik, valami nője van, s a káderesek azt már meg is tudták, s döntöttek sorsáról. Szörnyű titkok birtokába került, akaratlanul belecsöppent a káderesek legbizalmasabb heti megbeszélésébe.

Egy név – egy ökölcsapás –, egy határozat, újabb név, újabb ökölcsapás, újabb határozat.

Szunyogh Bélával forogni kezdett a világ, a koffer, amelyen ült, s az egész logikai gépezet, amellyel meg akarta győzni Jakab elvtársat arról, hogy ő nem volt ejtőernyős főhadnagy Színérváralján.

Ha ilyen keményen megy a dolog, akkor talán helyesebb lesz Jakab elvtárssal így beszélni:

„Mélyen tisztelt, nagyrabecsült, drága jó Jakab elvtárs! Maga, drága Jakab elvtárs, ezt jól tudjuk, az egyik legjobb, legharcosabb, legderekbabb elvtárs, akit mi nagyon szeretünk. De tudja meg: én, Szunyogh Béla sem vagyok éppen kutya, hanem egy csavar vagyok a béketábor hatalmas gépezetében.”

Ezt kell elmondani – töprengett riadtan Szunyogh Béla –, így a helyes. S esetleg még néhány szót az imperializmus ellen. Minden egyéb ügyis felesleges, mert aki negyvenet kivág, az nyilvánvalóan kivág negyvenegyet is.

Hirtelen arra lett figyelmes, hogy a harmadkáderes forradalmi hangon fölkiáltott:

– Íme, Geszler Henrik!

Szunyogh Béla nem hallotta soha még ennek az egyszerű dolgozónak a nevét.

– Hadd éljen – mondta nyugodtabban a másodkáderes, s a főkáderes is közbedörmögött:

– Tőlem, hazamehet!

Szunyogh elkeseredetten hajtotta le a fejét. Irigyelte Geszler Henriket, ezt az egyszerű, ismeretlen dolgozót, amiért ilyen könnyen hazamegy. Ó, milyen jó volna, ha Geszler Henrik ülne itt a kofferen, s ő menne haza a káderesek védőszárnyai alatt.

Érezte, hogy mélységesen gyűlöli Geszler Henriket. Geszler Henriknek nyilvánvalóan protekciója van. Talán sógora valamelyik káderesnek, mert a káderes Geszler-leányt vett feleségül, és ezért Henrik – familiáris alapon – hazamehet.

Szunyogh kétségbeesetten a tenyerébe hajtotta fejét. Láttá a jelenetet, amint Geszler Henrik hazamegy. Kopasz, aprószemű emberke volt Geszler Henrik, aki alázatosan hajlongott, majd álszent arccal széttárta karját, s szónokolva hálálkodott:

– Köszönöm, elvtársak, köszönöm! Nem az én erőmből megyek haza, elvtársak, hanem az elvtársak adtak nekem erőt hozzá!

Mert biztos piszok és talpnyaló ez a Geszler Henrik, hogyha hazamegy, és még csak azt se mondja reá: „Geszler elvtárs jó elvtárs, de Geszler elvtártnak is megvannak a hiányosságai. Például az, hogy fogja magát és időnként hazamegy.”

Ebben a pillanatban Szunyogh Béla arra lett figyelmes, hogy a harmadkáderes kemény, forradalmi hangon a keresztnévét kiáltja:

– Béla!

Szunyogh elsápadt, s mereven figyelt.

– Hol? – kérdezte a meg nem alkuvó másodkáderes. – Szeretném látni azt a híres Bélát.

– Itt – felelte a forradalmi harmadkáderes –, itt tartom a kezemben!

Szunyogh Béla arca krétafehér lett, s még hallotta, amikor a fő-főkáderes lesújt a vasöklével:

– Meghalt, mert szeretett!

Erre Szunyogh ájultan zuhant a földre. A koffer felborult, s olyan zajt ütött, mintha ágyút sütöttek volna el.

Arra tért magához, hogy kancsóból vizet locsolnak a fejére, s legyezik a kalapjával. Kinyitotta a szemét. Halkan suttogott:

– Káderes elvtárs – suttogta –, bocsásson meg. És én ígérem, hogy igyekezni fogok s követem Geszler Henrik elvtárs példáját...

Erre valaki megrázta. Egy kékköpenyes nagybajuszú férfi volt, valószínűleg a fő-főkáderes, amelyik folyton az asztalra sújtott forradalmi öklével.

– Ember – kiáltott reá s egy pakli kártyát tartott az orra alá –, a káderes gyűlésben van fenn az emeleten, itt a takarítószemélyzet snapszlik... Geszler Henrik pedig nem más, mint a zöld filkó.

Szunyogh bizonytalanul fölnézett. Úgy érezte, el akarják hallgatni előtte az igazat.

– Ha filkó – suttogta elhalóan –, nem baj... Én akkor is követem!

A Bajor-szatíra körül történendőknek van különben egy közvetlen ideológiai előzménye is: „a propaganda és kultúra munkásainak” az az értekezlete, amelyet 1958. május 30–31-én rendeztek meg Bukarestben, s amelyen, az egykorú sajtó-összefoglaló szerint „...a résztvevők elítéltek számos fogyatékossgot és hibát főleg az ideológiai munka és a párt időszerű feladatainak kapcsolata tekintetében, és megbírálták az ideológiai arcvonal egyes munkásait, elégtelen kombattivitásuk miatt”. (Utunk, 1958. június 12. Idézi Szabó Gyula is: i. m. II. 65.) Ennek az új központi „iránymutatásnak” a folytatásaként léptek aztán akcióba a bukaresti értekezletről Kolozsvárra hazatért pártaktivisták, s jelent meg, első lépésként, a Kolozs tartományi pártlap, az *Igazság* 1958. június 8-i számában az az aláíratlan cikk (a címe: *Fokozottabb eszmei igényességet az irodalmi munkában*), amelyben a kolozsvári magyar és román irodalmi fórumok (lapok és kiadói szerkesztőségek) munkáját számba véve – az ilyenfajta párt-irományok hagyománya szerint, a „pozitív és negatív példák” felsorakoztatása során – kiemelten foglalkoztak az *Utunk* 1958. május 15-i számában – tehát alig két héttel korábban – megjelent Bajor-szatírával.

A cikknek már az első mondata hangütéséből nyilvánvaló, hogy az *Utunk* felé is megrovást jelez, a Bajor-szatíra közlését ugyanis az *Igazság*-beli cikk „eszmei engedménynek és politikai szűklátókörűségnek” minősíti: az „mind a témaválasztás tekintetében, mind művészi megoldásában súlyosan elhibázott”, amennyiben „a satíra nyilai ... – végsőfokon – a munkásosztály intézményét, a népi hatalom érdekeit védeni hivatott káderosztályt” érik. „Bajor Andor satírája – olvasható tovább a cikkben – eltorzítva mutatja be a becsületes dolgozó és a káderosztály viszonyát..., objektíve megrágalmazza rendszerünknek ezt az igen fontos intézményét.” És alább: „Bajor Andor satírája nemhogy éberségre nevelné a dolgozókat, hanem – tápot adva súlyosan káros előítéleteknek – lefegyverzi őket.” Végül ismételten megroja az *Utunk* szerkesztőségét, megállapítva: „Az *Utunk*

szerkesztősége nem mindig tud kellő szilárdsággal szembeszállni a burzsoá ideológia különböző beszüremléseinek veszélyével.” Pedig – olvasható a cikkben –: „...az eszmei szilárdság, a pártos, harcoss magatartás, a polgári ideológia bármilyen megnyilvánulási formájával való kérlelhetetlen szembeszegülés elengedhetetlen feltétele irodalmunk fejlődésének...” És még egy mondat, ami már a szerkesztőség belső életébe való hatalmi beleszólásra utal: „Az Utunk szerkesztőbizottságának jobban be kell kapcsolódnia a lap folyó munkájába... A szerkesztőbizottság tekintse állandó feladatának a lap eszmei, művészi irányítását...” Hogy ez az utóbbi elvárás akkor mit jelentett, ahhoz tudni kell, hogy az *Utunk* élén, 1956. december 8-a óta a főszerkesztő, Földes László fölött, „igazgató” minőségben Nagy István állt, a lap főszerkesztő-helyettese Kallós Miklós volt, a pártalapszervezet titkára pedig Orosz Irén – a tartományi pártbizottság tehát, nyilván adminisztratív úton is, a „párthú” vonalat kívánta megerősíteni, Földes Lászlóval szemben. Ehhez kellett „bizonyítéknak” Bajor szatírája.

Az események közvetlen folytatása aztán az *Utunk* 1958. július 3-i számában olvasható: Kallós Miklósnak egy elvi síkon mozgó első oldalas cikke (*Eszméink tisztaságáért*), majd a következő, a július 10-i számban, a belső laptestben az *Utunk* szerkesztőségének nyilatkozata (*Egyértelműen a szocializmusért*) és Bajor Andor önkritikája (*Az Utunk szerkesztőségének címmel*).

Kallós cikkében egy szó, egyetlen utalás sincs a Bajor-szatírára. Az általánosságok szintjén, az ideológiai szférákban mozog: „a tűzfegyverek pihenése” idején változatlanul folyó „ideológiai harc” „eszmei síkjain”, de arra figyelmeztet, hogy „az eszme fegyverét nem lehet lábhoz tenni”, azzal „nem lehet szórványosan lőni”. Ebben a harcban – mondja Kallós – a dogmatizmus ellen is határozottan fel kell lépni, mert az „rozsdafoltokat, csorbákat ejt az eszmei fegyveren”; az igazi veszély azonban – figyelmeztet – a „revizionizmus”, amely „kicsavarja a fegyvert a kezünkől, védtelenné, kiszolgáltatottá tesz. A revizionizmus az ellenség eszmei fegyvere.”

Az *Utunk* szerkesztősége önkritikus nyilatkozatában már ezzel a váddal szemben is védekezni kíván, amikor ezt írják: „Tudjuk, hogy nem tehetünk jó szolgálatot az irodalomnak, amikor félreérthető, sőt objektív hatásában kétes írásokat közöltünk. A művészet éles fegyver, s ha mondanivalója nem egyértelmű, az ellenség ellenünk fordíthatja.”

Ez után következik Bajor „önkritikája”.

A szöveg – amint ezt Bajor a Stanik-interjúban is elmondja – eredetileg egy magánlevél volt, amelyet Tompa Istvánnak, a Kolozs tartományi pártbizottság akkori propagandatitkárának írt, aki önéletrajzi visszaemlékezésében (*Hogyan történhetett?* Kolozsvar, 1995, Dacia Könyvkiadó. 205–209.) maga is részletekbe menően idézi fel a szatíra miatti – egészen Gheorghiu-Dejig felgyűrűző – felháborodást „a káderesekkel gúnyolódó, de tulajdonképpen a rendszert, a párthatalmat gúnyoló” írás miatt.

Az „önkritika” közvetlen kiváltója valójában – s itt ki kell egészítenünk Bajor 1984-es visszaemlékezését – az a „baráti levél” volt, amellyel az Eforián családjával együtt gyanútlanul nyaraló Bajor a fent említett gyűlés után, az ügyel kapcsolatban Kolozsvarról megke-resték. A levél ma is megvan a család birtokában, s a következőképpen hangzik:

„Kedves Bandi!

Ne csodálkozz ezen a kollektív levelen. Elsősorban jó nyaralást kívánunk és megmondjuk, hogy vadul irigylünk a tengerért, a nyugalomért, miközben mi szerkesztgetéssel és vizsgáztatással emésztjük magunkat.

A kötelező bevezetés és félrebeszélés után térjünk a tárgyra: Mérlegeltük a helyzetet és az a közös véleményünk alakult ki, hogy feltétlenül hasznos lenne, ha írásban állást foglalnál azzal a bírálattal kapcsolatban, amely az Igazság cikkében a te Szunyogh elvtársadat érte. Ez nem csak a mi egyéni véleményünk.

Örvendenénk, ha ezt az álláspontot, amely egyben baráti tanácsunk is, magadévá tennéd. Anélkül, hogy ezt rád akarnók kényszeríteni, a következőkre gondolunk: Minden írásodban a szocializmus ügyének szolgálatában bírálod az élet ferdeségeit. Szubjektív szándékod nem volt, és most sem lehetett más. A megjelent bírálat arról győzött meg, hogy ez esetben nem sikerült mondanivalódat úgy megformálnod, hogy az bármilyen félreértést kizárjon. Azt a következtetést vonod le a magad számára, hogy a jövőben a szatíra fegyverét egyértelműen kell forgatnod úgy, hogy az csak egy irányban, a szocializmus ellenségei között ejtsen sebet.

Nagyon boldogak lennénk, ha nyugodtan, józanul fogadnád ezt az, elsősorban segítőszándékú sugalmazást. Amennyiben tanácsunk alapján

jársz el, kérjük, a legsürgősebben küldd el az írást Tompa István címére: Tov. Tompa István. Comitetul Regional PMR Cluj Str. Kossuth Lajos.

Jó nyaralást kívánunk és nyugalmat, amire minden okod megvan.

Csehi Gyula, Gáll Ernő, Földes László

Bajor válaszul született levele mind ez ideig nem került elő. Csak azt az „önbírálata” ismerjük, amelyik az *Utunkban* jelent meg, s amelyik szövegezésében érezhetően magán viseli a külső „besegítés” nyomait:

„Tisztelt szerkesztőség!

Levélből fordulok önökhöz, mégpedig nemcsak a földrajzi távolság miatt, hanem azért is, mert úgy érzem, határozottan állást kell foglaltatnom egy kérdésben, s ennek a formája csakis az írás lehet.

Az Igazságban megjelent szerkesztőségi cikkről akarom megírni a véleményemet, amely cikk bírálatban részesítette egyik novellámat. A bírálat igen elevenen érintett, mert azt tudatosította bennem, hogy én írással pontosan a kitűzött cél ellenkezőjét értem el. A Szunyogh elvtárs és a haragos káderesek című szatírámmal azt akartam megmutatni, hogy mennyire nevetséges az a kispolgár, aki a káderosztálytól retteg, s ehelyett az sikeredett, hogy nálunk félni kell a néphatalomtól! Bizony, ez igen lényeges különbség: olyasmi, mintha a sebész nem a fekélyt vágná ki, hanem az ép lábat amputálná. Ha a szatírában nem sikerült, legalább levélprózában mondjam meg: a káderosztályokat igen szükséges intézményeknek tartom, amelyek nélkül az ellenség könnyűszerrel tudna sorainkba férkőzni. De ismerem a becsületes embereket segítő funkciójukat is – így hát tudom, mennyire súlyos hiba a káderosztályt elvileg támadni. Az ilyesmitől semmi esetre sem volna haszna a népnek. Én pedig – legjobb tudásom szerint – a szocializmus elvi alapjairól írtam szatírámat. Ezen az alapon is akarok mindvégig maradni; mert aki erről az elvi alapról letér, az új művészet útjáról tér le s könnyen az ellenség táborába kerül. A mostani politikai helyzetben, amikor az ellenség ideológiai alapról támad, és reformista elméletekkel igyekszik zavart kelteni, vallom, hogy fokozott éberségre van szükség és el kell határoznunk magunkat hamis barátainktól. Azon fogok igyekezni, hogy az előbbi sajnálatos módon ne adjak eszközt az ellenség kezébe. Ez azonban kevés: célom, hogy szatíráim fegyverül szolgáljanak a párt és a szocializmus építőinek kezében. Eddig nem

fordítottam elég gondot a belső ellenség és a külső ellenség, az imperializmus szatirikus leleplezésére. Úgy gondolom, hogy a jövőben éppen erre kell majd koncentrálnom minden képességet. És le kell vonnom a következtetést: csak a félreérthetetlen szatíra lehet hasznos a szocializmus ügye számára. Kissé terjengősen és formátlanul fejeztem ki magamat, de úgy gondoltam: ha a hiba elkövetésekor siettem, jószándékom kifejezésekor is sietnem kell.

Eltvársi üdvözlettel:

Bajor Andor.

Eforia, 1958. június 26.” (Kiemelések az eredetiben. D. Gy.)

A történet azonban itt még korántsem ért véget. A továbbiakat már ismét Szabó Gyulától tudjuk, aki a pártalapszervezet egy következő, 1958. július 10–11-én tartott (tehát épp az önkritikákat tartalmazó *Utunk*-szám megjelenése napján kezdődött gyűlésén elhangzott – *Munkánk megjavításáért* címet viselő – bíró-jelentést és a hozzászólásokat summásan összefoglaló jegyzőkönyvet is közli (i. m. II. 71–76.), amelyből az ügy más összefüggései is kirajzolódnak.

Már a bíró-jelentés szerzői is úgy fogalmaznak, hogy az *Utunk* szerkesztősége „maga is konfúzus nézetek hatásának volt alávetve”, s ez „nagy mértékben Földes László elvtárs bizonyos helytelen nézeteinek, engedékenységeinek, és a munka sokszor elvtelen megszervezésének tulajdonítható”; a hozzászólások rendjén aztán Földes személye kerül előtérbe, a gyűlést összefoglaló Tompa István pedig már a várható eseményeket, a nemsokára kirobbanó „Földes-ügyet” is előrevetíti, azzal, hogy felteszi a kérdést: „Milyen meggondolásból nevezték ki [Földes Lászlót] az *Utunk* főszerkesztőjének: mint párttagot, és mint azelőtt szimpatizánst, aki politikailag elég érett, hogy az októberi események kijózanítsák...” majd így folytatja: „de Földes ezt a feltételezést csak részben váltotta be, bár ennek a koncepciónak az alapján nevezték ki...”

Nem alaptalan tehát Szabó Gyula utólagos hozzáfűzése: „...Földes és az '*Utunkja*' akkor már hetek óta 'ügy' volt, a gyűlések hallgatólagos 'fő napirendi pontja'. „Földes és a szerkesztőség 'liberális csoportja' végképp sarokba szorult Nagy Istvánnal, a lap igazgatójával s Orosz Irénnel, az alapszervezet titkáráként tevékenykedő szerkesztővel szemben.”

A történet tehát ebben a szakaszában már elsősorban Földesről szól, s egy 1959. január 7-én megrendezett „bővített” pártalapszervezeti gyűléssel folytatódik, amelyet Tompa István szintén felidéz (i. m. 210–214.), s ahol Földes számára – burkoltan – még a börtönt is kilátásba helyezik. Itt viszont a Bajor neve már csak „a negatív irányba befolyásolt” fiatalok sorában hangzik el. A Bajor-szatíra körüli vihar azonban maga is egy epizódja annak az ideológiai visszarendeződésnek, amely a magyar forradalom leverését követő romániai megtorlásokkal párhuzamosan ment végbe, s amely a romániai szellemi életet egy újabb évtizedre gúzsba kötötte.

*

Az előbbieken felidézett események azonban egy, a „pártvonal”-ban bekövetkezett, sokkal mélyrehatóbb változás részei, s ez a román kommunista párt áttérése egy olyan „nemzeti” vonalra, amely Gheorghiu-Dej utódja, N. Ceaușescu idején teljeseedik ki, és amelynek nyilvánvaló célja Románia „homogén nemzetállammá” formálása: „megtisztítása” a nemzetiségektől. Ebbe a vonalba illeszkedik be már 1959–1960-ban a „nacionalizmus tűzfészkének” minősített önálló magyar egyetem, a Bolyai és a magyar középiskolai hálózat felszámolása a „testvériség”, „a nacionalista elzárkózás elleni harc” jegyében; ennek a megfelelő „lélektani előkészítését” szolgálták azok az 1959–1961 között zajlott politikai koncepciós perek, amelyeknek vádlottjai csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi, gyergyószentmiklósi, szászrégeni, brassói magyar diákok és tanárok, a középiskolai magyar irodalom-tankönyvek kolozsvári szerkesztői voltak.

S ebben a folyamatban kerül harmadszor konfliktusba Bajor Andor a „haragos káderekkel”.

A vád tárgya ezúttal egy, az 1957-ben „vívmányként” lobogtatott magyar gyermeklap, a *Napsugár* számára is kötelezővé tett politikai vezércikk volt, amelyet Bajor Andornak a lap számára kellett megírnia, a megadott témáról, a „testvériségről”.

A vezércikk megíródott, a *Napsugár* augusztusi ünnepi számában meg is jelent, mert úgy látszik, ez esetben a lap cenzora sem kapott megfelelő „eligazítást”. Utólag azonban, miután „odafönt” felfedezték, annál nagyobb lett a botrány: a lapot visszavonták, az inkriminált,

„nacionalista eltévelyedés” bűnében elmarasztalt cikket tartalmazó oldalt kitéptették és újranyomatták.

Ideiktatjuk facsimilében a kitépett *Napsugár*-duplaoldalt, amelyen az Illetékes Elvtárs által kipécézett szövegrészek jelzései a főszerkesztőtől, Farkas Jánostól származnak.

NÉPEK BARÁTSÁGA

A jó barátok egy úton járnak, egyet gondolnak és nem hagyják egymást cserben soha.

Sok-sok mese szól a barátságról — mert a barátság nagyon szükséges dolog a földön, az ember, a lény és a léány, de még a kisgyermek sem élhet meg nélküle.

Van mese, ahol összebarátkoznak a vándorlógény és az énekes madár, a vándor odaadja utolsó hamubusult pogácsáját, a madár pedig árcsútló tűzőn és fetegetgen, hogy elhozza barátjának az élet vizét.

Más mesében barátságot köt az ember és a nap, s együtt győzik le a sötétség erejét, mert a sötét, a ellensége a napnak is, embernek is.

És a szép történetekben szövetségre lépnek még az élettelen tárgyak is, a töl és a cérnagombolyag, az öreg ingaóra meg a diótörő. Szövetségre lépnek fontoscéllal, harcra és munkára, s barátkoznak látszatra céltalanul is: magáért a barátságért.

Ezek a mesék nagy igazságot mondanak, mert millió barátságból van a világ. A talpunk alatt rögök és porszemek tartanak össze, a fejünk fölött égi csillagok szöveteznek. Erdő és mező, tenger és szivárvány; lombok, füvek, vízcseppek és sugarak barátságából áll.

Hogyné volna fontos akkor a barátság az emberek, a föld öntudatra ébredt népei között! Hiszen egyedül ők ismerik helyüket a világban, a célt, amiért élnek. Mert a föld csak sarjad, a csillag cél és gondolat nélkül kering és világít a mindenségben.

Ezért közöttünk, emberek között a barátság még erősebb, törhetetlenebb mint a szikla, a tenger hatalma vagy az az erő, amelyik a csillagokat megtartja magasságbeli útjaikon.

Nincs nagyobb erő, mint az egyet akaró, egymást segítő, új világot építő ~~erő~~ (barátsága).

Ilyen barátság köti össze a román népet és a Román Népköztársaságban élő nemzeti kisebbségeket: magyarokat, németeket és a többi nemzetiségeket.

Egyetlen cél vezeti őket — a közös haza fölvirágztatása, a Román Munkáspárt magasatos terveinek valóra váltása.

Együtt építik az új városokat, új üzemeket, együtt dolgoznak a közös földeken, s egy eszmét vallanak a maguk anyanyelvén.

Ez a barátság nem most született: a román nép és az itt élő magyarok legjobbjai mindig is vallották bátran, messzirehangzó szóval.

Közös küzdelmekben és munkában született ez a barátság: Budai Nagy Antal és Dózsa György seregeiben, Horia, Cloșca és Crișan harcoló jobbagyai között. A török császár ellen háborúzó hadakban együtt voltak a románok és a magyarok, s az osztrák császár ellen is együtt küzdöttek. Ezerkilencszázötvenkilencben, az itt élő népek proletárforradalmában is egymást támogatta a román és a magyar munkás az uralom és a királyság ellen. Együtt szenvedték az elnyomást, s együtt nyerték el a szabadságot a győzelemben.

Ez a barátság hatalmas és megbonthatatlan. Erőt ad mindannyiunk számára az új világ védelmezésére, a jövő iránti nagy bizalomra, egymás megbecsülésére.

Ez a barátság erősíti hazánk népét, s adja a számunkra a boldog jövőt: hogy méginkább megismerjük egymást, tiszteljük és becsüljük egymás anyanyelvét, hagyományait.

Mert az igazi barátok egy úton haladnak, tisztelik egymás szavát és szokásait, s nem apró érdek, de a nagy, közös szándék miatt segítik egymást rosszból is, jóban is.

*Quia enim, ut videtur, magis est
virescere, ut videtur.*

Az első, ami a „haragos kádereseknek” szemet szúrt, mindjárt a cím: „Népek barátsága”. Hogy ez a cím miért vált I. számú vádponttá, azt a II. számmal jelzett szövegrész magyarázza meg: Bajor ugyanis, egy hosszabb bevezető után, amelyben az emberek, majd népek közötti barátságról elmélkedik, elérkezik oda, hogy kijelenti: „Nincs nagyobb erő, mint az egyet akaró, egymást segítő népek barátsága.

Ilyen barátság köti össze a román népet és a Román Népköztársaságban élő nemzeti kisebbségeket: magyarokat, németeket és a többi nemzetiségeket.

Micsoda? – hördült fel „legmagasabb szinten” a „haragos káderes”, aki már az előző mondatban is kijavíttatta az „új világot építő **népek**”-et „új világot építő **dolgozók**”-ra. Micsoda pártellenes értelmezése ez a viszonyoknak? Hogy meri a cikk szerzője egy kalap alá venni, összemosni az „új világot építő népek” barátságát és a román nemzet és a Romániában élő „nemzetiségek” közötti viszonyt. Sőt alább még ki is hangsúlyozni ezt a bűnös „egyenlőséget”, azzal, hogy azt írja: „*egy eszmét vallanak a maguk anyanyelvén*”. És mit akar alább azzal a múltat felemlető bűnös párhuzammal: „*Ezerkilencszáztizenkilencben, az itt élő népek proletárforradalmában is egymást támogatta a román és a magyar munkás az úri hatalom és a királyság ellen.*”

És ráadásul az a befejezés!

„Ez a barátság erősíti hazánk népét, s adja számunkra a boldog jövőt: hogy még inkább megismerjük egymást, tiszteljük és becsüljük egymás anyanyelvét, hagyományait.

Mert igazi barátok egy úton haladnak, tisztelik egymás szavát és szokásait...”

Miféle „kölcsonösség”-et sugall ez a cikk! Ahelyett, hogy már a kisgyermek fejébe besulykolná – ahogy a lap aljára oda is van írva (nyilván emlékeztetőül az Illetékes Elvtárs pontosan megfogalmazott elvárása szerint) –: **„A román nyelv ismeretének és megszeretésének szükségessége.”** Pedig ekkor már ezzel az elvárással baj volt, hiszen abból az új pártideológia épp a legfontosabb elemet: a kölcsönösséget iktatta ki.

Az eseményeket átélők visszaemlékezései szerint közel egy éven át tartott a hercehurca a Bajor-vezércikk körül, amíg végül a *Napsugár* kénytelen volt megválni tőle (magyarán: legfelső utasításra kirúgták az állásából).

Ez a háttértörténete annak a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban olvasható mondatnak, amely a történeteket nemes egyszerűséggel áthidalva, így hangzik: „[Bajor] 1957-től a *Napsugár*, 1962-től pedig az *Irodalmi Könyvkiadó szerkesztőségi tagja*”.